

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENT

Prop. 73 L

(2020–2021)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Endringer i skadeserstatningsloven
(kapitaliseringsrente ved utmåling
av personskadeerstatning)

Innhold

1	Proposisjonens hovedinnhold	5	4	Adgang for retten til å gjøre unntak fra den alminnelige kapitaliseringsrenten i særlige tilfeller	16
2	Bakgrunnen for lovforslaget	7		Gjeldende rett	16
2.1	Behovet for en mer hensiktsmessig fastsettelse av kapitaliseringsrenten	7	4.1	Forslaget i høringsnotatet	16
2.2	Høringen	7	4.2	Høringsinstansenes syn	16
			4.3	Departementets vurdering	17
			4.4		
3	Hjemmel til å fastsette kapitaliseringsrenten i forskrift	10	5	Hjemmel til å fastsette en egen kapitaliseringsrente når midlene skal forvaltes etter vergemålsloven	18
3.1	Gjeldende rett	10		Gjeldende rett	18
3.1.1	Utgangspunkter for erstatningsutmålingen ved personskadeerstatning	10	5.1	Forslaget i høringsnotatet	19
3.1.2	Engangserstatning og kapitaliseringsrente	11	5.2	Høringsinstansenes syn	19
3.1.3	Aktuarisk risiko og annen inntektsusikkerhet	11	5.3	Departementets vurdering	20
3.1.4	Tapsbegrensningsplikten betydning for kapitaliseringsrenten	12	6	Skatteulempe	21
3.2	Forslaget i høringsnotatet	12	7	Økonomiske og administrative konsekvenser	23
3.3	Høringsinstansenes syn	13	8	Merknad til bestemmelsen i lovforslaget	24
3.4	Departementets vurdering	14			
3.4.1	Hjemmel til å fastsette kapitaliseringsrenten i forskrift	14		Forslag til lov om endringer i skadeserstatningsloven (kapitaliseringsrente ved utmåling av personskadeerstatning)	25
3.4.2	Rettslige rammer for rentefastsettelsen	15			

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENT

Prop. 73 L

(2020–2021)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Endringer i skadeserstatningsloven (kapitaliseringsrente ved utmåling av personskadeerstatning)

*Tilråding fra Justis- og beredskapsdepartementet 22. januar 2021,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

1 Proposisjonens hovedinnhold

Justis- og beredskapsdepartementet legger i denne proposisjonen frem forslag om en endring av skadeserstatningsloven § 3-9. Forslaget går ut på å gi en hjemmel til å kunne fastsette kapitaliseringsrenten ved utmåling av personskadeerstatning i forskrift.

I norsk rett tilkjennes erstatning for skade på person nesten utelukkende som et engangsbeløp. Når engangserstatning skal tilkjennes for fremtidig tap (tap av fremtidig inntekt og fremtidige utgifter), må det fremtidige tapet neddiskonteres til en nåverdi. Det vil si at man beregner hvor stort engangsbeløpet må være for at hovedstolen (det tilkjente beløpet) og avkastningen til sammen vil dekke den fremtidige skaden. Dette er i tråd med det erstatningsrettslige prinsippet om den skadelidtes rett til full erstatning. Det samme gjelder ved utmåling av ménerstatning.

For å komme frem til hvor stort engangsbeløpet skal være, må man stipulere en rente som reflekterer den avkastningen den skadelidte må

forventes å få på den kapitalen han eller hun får utbetalt i nåverdi. Denne renten omtales som kapitaliseringsrenten. Jo høyere kapitaliseringsrente som anvendes, desto lavere blir erstatningsbeløpet.

Det er i dag opp til domstolene å fastsette hvilken kapitaliseringsrente som skal benyttes når de utmåler personskadeerstatning. Formålet med lovforslaget er å legge til rette for at kapitaliseringsrenten kan fastsettes i forskrift og dermed uavhengig av eventuelle tvister som måtte komme opp for domstolene. Dersom kapitaliseringsrenten fastsettes i forskrift, vil dette forenkle erstatningsoppgjørene, gi aktørene og partene større forutberegnelighet og forebygge tvister.

Lovforslaget går ut på at den kapitaliseringsrenten som fastsettes i forskrift, skal gjelde generelt. Departementet foreslår likevel også å lovfeste at dersom særlige hensyn tilsier det i en konkret sak, kan retten bruke en annen rente ved utmålingen av engangserstatningen enn den som følger av forskrift.

Videre foreslår departementet en hjemmel til at det kan fastsettes en egen kapitaliseringsrente for de tilfellene der erstatningen fullt ut eller delvis skal plasseres som bankinnskudd som følge av vergemålslovens regler om forvaltning av finansielle eiendeler som eies av personer med verge. Bakgrunnen for dette forslaget er at det kan være behov for en egen rente for tilfeller der det på grunn av de nevnte reglene i vergemålsloven ikke vil være aktuelt å velge investeringsmåter som innebærer høyere risiko, men også muligheter for

høyere avkastning av erstatningsbeløpet, enn ved plassering i bank.

En kapitaliseringsrente som fastsettes i forskrift med hjemmel i lovforslaget, vil få betydning for utmålingen av erstatning ved personskade etter skadeserstatningsloven kapittel 3. En slik rente vil også få betydning ved utmåling av erstatning etter lover som henviser til utmålingsreglene i skadeserstatningsloven, jf. blant annet voldsoffererstatningsloven og pasientskadeloven.

2 Bakgrunnen for lovforslaget

2.1 Behovet for en mer hensiktsmessig fastsettelse av kapitaliseringsrenten

Når personskadeerstatning ytes som et engangsbeløp, vil størrelsen på kapitaliseringsrenten ha stor betydning for det endelige erstatningsbeløpet.

Kapitaliseringsrenten fastsettes i dag av domstolene i den enkelte sak. Det har fra flere hold vært reist spørsmål om det vil være mer hensiktsmessig at kapitaliseringsrenten fastsettes ved lov eller forskrift. Allerede i Høyesteretts dom inntatt i Rt. 1993 side 1524, ga førstvoterende uttrykk for at «det etter min mening kan anføres gode grunner for at kapitaliseringsrenter ved erstatningsutmåling burde fastsettes ved lov eller forskrift». Også i storkammeravgjørelsen inntatt i Rt. 2014 side 1203 tok førstvoterende til orde for dette (avsnitt 99):

«Når det så gjelder anslaget for fremtidig avkastning av en slik noe mer risikoutsatt portefølje, er det primært et spørsmål om faktum som krever økonomisk, ikke juridisk, innsikt. Det er likevel av betydning at det ville komplisere og fordyre erstatningsoppgjørene dersom den generelle kapitaliseringsrenten til stadighet skulle justeres av domstolene. Den kapitaliseringsrenten man nå kommer frem til, må følgelig forutsettes å stå fast i lang tid. Det er derfor begrenset i hvilken grad man kan ta hensyn til at realavkastningen særlig på spareprodukter med lav risiko sannsynligvis vil være svært lav de nærmeste årene. Om kapitaliseringsrenten i stedet ble fastsatt ved lov eller forskrift, ville man kunne ha en mer fleksibel ordning i så måte.»

I NOU 2011: 16 Standardisert personskadeerstatning punkt 4.5 redegjorde utvalget for spørsmålet om rentefot for kapitalisering. Utvalget ga uttrykk for at «spørsmålet om kapitaliseringsrente kunne ha trengt en gjennomgang fra lovgivers side». Utvalget ga også uttrykk for at en naturlig vei å gå ville være:

«å utarbeide prosedyrer for å kunne revidere kapitaliseringsrenten med jevne mellomrom. Dette bør mest hensiktsmessig gjøres gjennom forskrift, og med kompetanse delegert til et statlig forvaltningsorgan med den nødvendige faglige kompetanse. Det må enten opprettes et særskilt organ for slik revisjon, eller så bør kompetanse delegeres til et eksisterende organ med adekvat utrustning, eksempelvis Finanstilsynet.».

Også i juridisk teori har det blitt reist spørsmål ved om dagens ordning er hensiktsmessig.

2.2 Høringen

Justis- og beredskapsdepartementet sendte 30. august 2019 på alminnelig høring forslag om gi en hjemmel i skadeserstatningsloven § 3-9 til å fastsette kapitaliseringsrenten ved utmåling av personskadeerstatning i forskrift. Høringsnotatet ble sendt på høring til følgende instanser:

Departementene

Høyesterett
Lagmannsrettene
Bergen tingrett
Kristiansand tingrett
Nord-Troms tingrett
Oslo tingrett
Stavanger tingrett
Sør-Trøndelag tingrett

Arbeids- og velferdsdirektoratet
Barneombudet
Datatilsynet
Domstoladministrasjonen
Finanstilsynet
Nasjonalt klageorgan for helsetjenesten
(Helseklage)
Kontoret for voldsoffererstatning
Likestillings- og diskrimineringsombudet
Norges institusjon for menneskerettigheter
Norsk pasientskadeerstatning

Politidirektoratet	Norges Bilutleieforbund
Regelrådet	Norges Bondelag
Regjeringsadvokaten	Norges Fiskarlag
Riksadvokaten	Norges Handikapforbund
Statens pensjonskasse	Norges Lastebileier-Forbund
Statens sivilrettsforvaltning	Norges Rederiforbund
Statens vegvesen	Norges Røde Kors
Statistisk sentralbyrå	Norges Taxiforbund
Stortingets ombudsmann for forvaltningen	Norges Turbileierforbund
Trygderetten	Norges Veteranforbund for internasjonale Operasjoner (NVIO)
Fylkeskommunene	Norsk Bonde- og småbrukarlag
Bergen kommune	Norsk Folkehjelp
Kristiansand kommune	Norsk Forbund for Utviklingshemmede
Oslo kommune	Norsk Forsikringsjuridisk Forening
Stavanger kommune	Norsk Motorcykel Union (NMCU)
Trondheim kommune	Norsk senter for menneskerettigheter
Advokatforeningen	Norsk Studentunion
Akademikerne	Norsk Sykepleieforbund
Arbeidsmiljøskaddes landsforening	Norsk Tjenestemannslag
Autoriserte Trafikkskolers Landsforbund	Norsk Trafikksikkerhetsforbund
Befalets fellesorganisasjon	Næringslivets Hovedorganisasjon
Den norske dommerforening	Opplysningsrådet for veitrafikken
Den norske legeforening	Pensjonistforbundet
Den norske Revisorforening	Personskadeforbundet LTN
Econa	Profesjonelle Vergers Interesseorganisasjon
Fagforbundet	Regnskap Norge
Finansforbundet	Rettspolitisk forening
Finansklagenemnda	Samfunnsøkonomene
Finans Norge	Spekter
Forbrukerrådet	Stiftelsen for industriell og teknisk forskning ved Norges tekniske høgskole (SINTEF)
Forbrukertilsynet	Syklistenes Landsforening
Frivillige organisasjoners redningsfaglige forum	Trafikkforsikringsforeningen
Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon	Trafikkforum
Gjeldsoffer-Alliansen	Transportbrukernes Fellesorganisasjon
Handikappede Barns Foreldreforening	Transportøkonomisk institutt
Hovedorganisasjonen Virke	Trygg Trafikk
Juridisk rådgivning for kvinner	Universitets- og høgskolerådet
Juristforbundet	Universitets- og høgskoleutdannedes forbund (UNIO)
Jusshjelpa i Nord-Norge	YS
Juss-Buss	Yrkesskadeforsikringsforeningen
Jussformidlingen i Bergen	Yrkestrafikkforbundet
Kongelig Norsk Automobilklub	
Kreftregisteret	
KS	Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo
Landsorganisasjonen i Norge	Det juridiske fakultet, Universitetet i Bergen
Lastebileiernes Forening	Det juridiske fakultet, Universitetet i Tromsø
MC-rådet	
Motorførernes Avholdsforbund	Høringen hadde frist 2. desember 2019. Følgende høringsinstanser hadde realitetsmerknader:
Nasjonalt støttegruppenettverk	
Nei til EU	
NHO Logistikk og Transport	Advokatforeningen
Norges Automobil-Forbund	Den Norske Aktuarforening
Norges Bilbransjeforbund	Finans Norge

Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon
Kontoret for voldsoffererstatning
Landsorganisasjonen i Norge
NORSKOG
Nasjonalt klageorgan for helsetjenesten
(Helseklage)
Nils-Henrik M. von der Fehr og Erik Thyness
Norges Bondelag
Norsk pasientskadeerstatning
Norsk Sykepleierforbund
Personskadeforbundet LTN
Statens sivilrettsforvaltning
Statens vegvesen, Veidirektoratet
Stiftelsen Skagerrak
Syklistenes Landsforening
Universitetet i Oslo, Institutt for privatrett ved
Endre Stavang og Erling Eide

Følgende høringsinstanser uttalte at de ikke hadde merknader eller ikke ønsket å uttale seg:

Arbeids- og velferdsdirektoratet
Borgarting lagmannsrett
Helse- og omsorgsdepartementet
Klima- og miljødepartementet
Kongelig Norsk Automobilklub
Landbruks- og matdepartementet
Norges Høyesterett
Samferdselsdepartementet
Statistisk sentralbyrå
Utenriksdepartementet

Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon har i sin uttalelse gitt generell tilslutning til høringsuttalelsen fra Personskadeforbundet LTN.

3 Hjemmel til å fastsette kapitaliseringsrenten i forskrift

3.1 Gjeldende rett

3.1.1 Utgangspunkter for erstatningsutmålingen ved personskadeerstatning

Når vilkårene for erstatning er oppfylt, er den alminnelige regelen i norsk rett at skadelidte skal ha erstattet sitt fulle økonomiske tap. Prinsippet om retten til full erstatning innebærer at den skadelidte ikke skal komme dårligere ut med skaden enn om den ikke hadde inntruffet, slik dette for eksempel er uttrykt av Høyesterett i Rt. 1993 side 1524:

«Slik jeg ser det, må siktemålet være at skadelidte skal ha en erstatning som må antas ikke å ville stille ham dårligere i fremtiden enn om han hadde beholdt sin fulle arbeidskraft. Selv om en kan si at begrepet «full erstatning» først og fremst er et juridisk, ikke et eksakt økonomisk begrep, og at utmålingen nødvendigvis må skje skjønnsmessig, er kjernen i erstatningsretten at skadelidte ikke skal komme økonomisk dårligere ut med skaden enn om denne ikke var inntruffet.»

Prinsippet om retten til full erstatning har både en positiv og en negativ side. Den skadelidte har krav på full erstatning, men heller ikke mer. Eventuelle berikelser og andre økonomiske fordeler som ansvarshendelsen medfører, skal komme til fradrag i erstatningsutmålingen. Det viktigste hensynet bak prinsippet er reparasjonshensynet, som igjen først og fremst er forankret i rimelighets- og rettferdsbetraktninger.

På personskaderettens område er prinsippet om retten til full erstatning kommet til uttrykk i skadeserstatningsloven § 3-1. Bestemmelsen skiller mellom tre kategorier av skade: lidt skade, tap i fremtidig erverv og fremtidige utgifter som følge av skaden. Kategorien lidt skade kan igjen deles i påførte utgifter og tapt inntekt.

Påførte utgifter frem til oppgjørstidspunktet kan dokumenteres. Det samme kan hvilken inntekt skadelidte har hatt med skaden. Hvilke utgif-

ter og inntekter skadelidte ville hatt frem til oppgjørstidspunktet uten skaden, er et hypotetisk spørsmål, men som oftest likevel ikke så vanskelig å besvare siden tidsperioden er forholdsvis kort. I praksis er det naturlig å ta utgangspunkt i den skadelidtes utgifts- og inntektsnivå umiddelbart forut for skaden.

Fremtidig tap vil det gjerne være vanskeligere å fastsette. Hvilke forutsetninger man legger til grunn for å komme frem til dette tapet, er et juridisk spørsmål som rettsanvenderen må ta stilling til. En del av forutsetningene baseres som utgangspunkt på normalforventninger. For eksempel legges det i utgangspunktet til grunn en pensjonsalder på 67 år. For andre typer forutsetninger finnes det ingen normalforventninger, slik som for den skadelidtes inntektsnivå uten skaden. Den skadelidtes fremtidige inntektsnivå fastsettes da ut fra en vurdering av hvilket inntektsnivå som er mest sannsynlig. Er den skadelidte eldre og har etablert seg innenfor en bestemt karrierevei, er dette som utgangspunkt avgjørende for vurderingen av inntektsnivået. I den skjønnsmessige sannsynlighetsvurderingen tar domstolene da utgangspunkt i den skadelidtes livssituasjon i basisåret (det året skadeoppjøret skjer). Det skal deretter gjøres en realistisk vurdering av den skadelidtes hypotetiske yrkesutvikling uten skaden, herunder lønnsutvikling og karriereutvikling. For mer betydelige karriereendringer oppstilles det skjerpede beviskrav. Den skadelidtes personlige egenskaper kan også tillegges vekt i vurderingen.

Vurderingen av fremtidig inntektsnivå er mer usikker når den skadelidte er ung og ikke har etablert seg innenfor en bestemt karrierevei. Har den skadelidte heller ikke gjort noe valg av utdanning, synes inntektsnivået i rettspraksis å fastsettes skjønnsmessig. Hvis den skadelidte har peilet seg inn mot en bestemt utdannings- eller yrkesvei, synes dette etter rettspraksis å tillegges betydelig vekt. Når den sannsynlige fremtidige karriereveien er fastslått, vil gjennomsnittsbetraktninger være veiledende ved den konkrete lønnsfastsettelsen, men også her trekker domstolene inn personlige egenskaper i totalvurderingen.

Hvis den skadelidte ikke har fylt 19 år på skadevirkningstidspunktet, utmåles erstatning for varig tap i erverv etter de særlige reglene om standardisert inntektstaperstatning til barn i skadeserstatningsloven § 3-2 a. For denne gruppen skadelidte utmåles erstatningen som hovedregel etter en tofasemodell. I fase én ytes det en såkalt overgangserstatning til dekning av barnets inntektstap frem til og med det året det fyller 21 år. Det er her tale om en grovmasket sjablongerstatning basert på den skadelidtes medisinske invaliditet. I fase to ytes erstatning til dekning av inntektstapet fra og med det året den skadelidte fyller 22 år. Det er i denne fasen det vesentlige fremtidstapet gjøres opp. I fase to tar utmålingen ikke lenger utgangspunkt i den skadelidtes medisinske invaliditet, men dennes ervervsuførhet. Reglene om standardisert inntektstaperstatning til barn er begrenset til de tilfellene der inntektstapet er varig. Er det på det rene at det kun foreligger et tidsbegrenset tap for en kortere periode, forutsettes erstatningen utmålt etter de alminnelige reglene i skadeserstatningsloven § 3-1.

3.1.2 Engangserstatning og kapitaliseringsrente

Utgangspunktet i skadeserstatningsloven § 3-9 er at erstatningen fastsettes til en engangssum. Erstatningsutbetaling i terminbeløp skjer kun helt unntaksvis.

Når engangserstatning tilkjennes for fremtidig tap, skal den fastsettes slik at tilkjent beløp (hovedstol) og avkastning til sammen dekker tapet. For å komme frem til hvor stort erstatningsbeløpet da må være, må det fremtidige, årlige tapet neddiskonteres til en nåverdi. Ved neddiskonteringen tas det utgangspunkt i faste årlige tap som ikke er justert for forventninger om inflasjon (eller deflasjon). Deretter benyttes en kapitaliseringsrente ved beregningen av engangssummen. Over tid er det blitt avklart at tapet kapitaliseres ved hjelp av en realrente, jf. Rt. 2014 side 1203 (avsnitt 74 følgende) med videre henvisning til tidligere rettspraksis. En realrente er en antatt nominell rente i erstatningsperioden minus forventet inflasjon i den samme perioden. Hvis den antatte nominelle renten for perioden for eksempel er fire prosent, og den forventede inflasjonen utgjør tre prosent, vil realrenten være én prosent.

Høyesterett kom i en dom fra 1993 til at man ved utmåling av personskadeerstatning skulle benytte en kapitaliseringsrente på fem prosent, jf. Rt. 1993 side 1524. Før dette ble det benyttet en kapitaliseringsrente på seks prosent, jf. Rt. 1981

side 138. I 2014 kom Høyesterett til at kapitaliseringsrenten som hovedregel skal være fire prosent, jf. Rt. 2014 side 1203. Tingrettene og lagmannsrettene har vært svært tilbakeholdne med å fravike tidligere fastsatt rentefot, og kapitaliseringsrenten som til enhver tid er benyttet av Høyesterett, har vært omtalt som en «prejudikaterente».

Rettspraksis bygger på at kapitaliseringsrenten er generell. Det vil si at den er den samme for alle skadelidte uavhengig av individuelle faktorer som lengden på vedkommendes fremtidige yrkesaktive liv i fravær av skadetilfellet og graden av usikkerhet knyttet til størrelsen på de ulike, forventede kontantstrømmene. Dette er blant annet kommet til uttrykk i Rt. 2014 side 1203 avsnitt 68 og 93. Det vises også til uttalelser fra mindretallet i dommen i HR-2018-1715-A. Denne saken gjaldt erstatningsutmåling ved ekspropriasjon, men uttalelsene om kapitaliseringsrenten har relevans også på personskadeerstatningsrettens område. Som departementet kommer tilbake til i punkt 4.1, synes det likevel å være en viss åpning for å fravike prejudikaterenten i særlige tilfeller.

3.1.3 Aktuarisk risiko og annen inntektsusikkerhet

Fastsettelse av fremtidig tap (fremtidig inntekt uten skaden og fremtidige utgifter) er ikke et spørsmål om bevis av et faktum, men om underbygging av en hypotese. Man stiller spørsmålet om hvordan den skadelidtes situasjon ville blitt dersom skaden ikke var skjedd. Tradisjonelt klarlegges dette ved hjelp av vanlige bevisregler, jf. for eksempel Nygård: Skade og ansvar (6. utgave) side 93. Dersom en fremtidig inntekt eller kostnad er sannsynliggjort, tas den inn i tapsberegningen fullt ut. Inntekt og kostnader som ikke er sannsynliggjort, settes ut av betraktning, se nærmere Hagstrøm og Stenvik: Erstatningsrett (2. utgave) side 549.

Et særlig spørsmål er om såkalt aktuarisk risiko og annen inntektsusikkerhet etter gjeldende rett har betydning for valget av kapitaliseringsrente. Dette ble vurdert i dommen i Rt. 2014 side 1203 i avsnittene 82–84. Førstvoterende uttalte:

«De tre rettsoppnevnte sakkyndige har også lagt inn kompensasjon for det de har omtalt som aktuarisk risiko og inntektsusikkerhet, i sin beregning av kapitaliseringsrenten. Som tidligere nevnt er aktuarisk risiko muligheten for at den hypotetiske inntekten som skal

erstattes, ville ha blitt lavere enn forventet fordi livsløp eller karriereutvikling hadde blitt dårligere enn forutsatt. Inntektsusikkerheten gjelder usikkerheten knyttet til at inntekten kunne ha blitt både høyere og lavere enn den inntekten som erstatningsutmålingen er basert på.

Jeg er enig med sakens parter i at aktuarisk risiko og inntektsusikkerhet ikke skal spille inn ved fastsetting av kapitaliseringsrenten. Aktuarisk risiko og inntektsusikkerhet vil variere mye fra skadetilfelle til skadetilfelle. Selv om det nok fra et fagøkonomisk ståsted kan gi god mening å ta hensyn til dette som en slags forsikringspremie som er lik for alle ved beregning av kapitaliseringsrenten, er erstatningsretten basert på at man skal finne frem til den enkelte skadelidtes hypotetiske livsløp og inntekt på grunnlag av vanlige bevisregler. Er det – enkelt sagt – sannsynlighetsovervekt for at den skadelidte for eksempel uansett ville ha blitt ufør i løpet av erstatningsperioden, tar man hensyn til dette når inntektstapet beregnes i kroner, ellers ikke.

Det avgjørende for kapitaliseringsrenten blir da hvilken gjennomsnittlig realavkastning, altså nominell avkastning minus inflasjon, som kan oppnås ved forvaltning av et erstatningsbeløp om man ser flere tiår frem i tid.»

Departementet legger etter dette til grunn at denne typen usikkerhet etter gjeldende rett skal hensyntas ved fastsettelsen av de fremtidige, hypotetiske kontantstrømmene og ikke ved fastsettelsen av kapitaliseringsrenten.

3.1.4 Tapsbegrensningsplikts betydning for kapitaliseringsrenten

Samtidig som at den skadelidte har rett til full erstatning, har han eller hun også en tapsbegrensningsplikt. Dette følger av alminnelige rettsgrunnsetninger og av skadeserstatningsloven § 5-1 nr. 2. For så vidt gjelder personskade, er tapsbegrensningsplikten også kommet til uttrykk i skadeserstatningsloven § 3-1 annet ledd.

Tapsbegrensningsplikten knytter seg i utgangspunktet til tapet, ikke erstatningen. Den skadelidte forventes å innrette livet sitt med skaden slik at tapet begrenses. Det ligger ikke innenfor tapsbegrensningsplikten at den skadelidte rent faktisk pålegges å investere erstatningen slik at den oppnår høy avkastning. Men Høyesterett har med bakgrunn i tapsbegrensningsplikten lagt til grunn at forventninger til investeringsrisiko får

betydning for forventet avkastningsnivå, som igjen får betydning for fastsettelsen av kapitaliseringsrenten.

Hvilke forventninger som skal stilles til den skadelidtes investeringsrisiko, er et rettslig spørsmål, jf. blant annet uttalelser i Rt. 2014 side 1203 avsnitt 90. I Rt. 1993 side 1524 uttalte førstvoterende at spørsmålet er «hva en fornuftig og forsvarlig plassering vil være for en person i skadelidtes situasjon, når det også tas hensyn til at han plikter å begrense sitt tap». Videre ble det uttalt at «[v]alg av kapitaliseringsrente må skje ut fra en bred vurdering av de ulike anvendelses- og investeringsmuligheter som foreligger, dog slik at det ikke kan kreves at skadelidte foretar investeringer som det knytter seg noen særlig risiko til». Det ble med andre ord lagt til grunn en objektiv gjennomsnittsvurdering, men uten store krav til risikotaking.

Forventningen om en fornuftig plassering av erstatningsbeløpet som en faktor ved fastsettelse av kapitaliseringsrenten er videreført i Rt. 2014 side 1203. Etter denne dommen må det likevel legges til grunn som gjeldende rett en noe høyere forventning til investeringsrisiko enn tidligere. Det følger av dommen fra 2014 at det forventes at «en alminnelig skadelidte bør investere en ikke uvesentlig del av erstatningen i aksjer, og at dette vil gi en avkastning over tid som er høyere enn plassering i bank.»

3.2 Forslaget i høringsnotatet

Under henvisning til at blant annet Høyesterett har gitt uttrykk for at det bør vurderes om kapitaliseringsrenten bør fastsettes ved lov eller forskrift i stedet for av domstolene, jf. punkt 2.1, ble det i høringsnotatet reist spørsmål om det bør innføres en ny ordning for fastsettelse av kapitaliseringsrenten ved utmåling av personskadeerstatning.

Departementet uttalte at det kan være gode grunner til dette. Det ble fremholdt at et fornuftig alternativ til at rentefoten følger av rettspraksis, kan være at den fastsettes ved forskrift med hjemmel i skadeserstatningsloven. Det ble vist til at det med en slik endring kan legges til rette for en mer fleksibel fastsettelse av kapitaliseringsrenten.

Departementet foreslo at kapitaliseringsrenten fastsettes på grunnlag av fagøkonomiske vurderinger. Samtidig presiserte departementet at renten må fastsettes med utgangspunkt i de rettslige rammene for erstatningsutmålingen.

Departementet la til grunn at kapitaliseringsrenten skulle være en realrente.

3.3 Høringsinstansenes syn

De høringsinstansene som har uttalt seg, gir bred støtte til forslaget om å gi en hjemmel i skadeserstatningsloven til å fastsette kapitaliseringsrenten i forskrift.

Den Norske Aktuarforening har pekt på at dagens praksis med å endre kapitaliseringsrenten gjennom rettspraksis er en tungvint ordning, og at det vil lette prosessen om kapitaliseringsrenten i stedet fastsettes i forskrift. *Finans Norge* har vist til at en slik ordning bør kunne legge til rette for stabil forutberegnelighet for alle aktører og parter, og at dette igjen bør kunne redusere konfliktnivået og være prosessøkonomisk gunstig. *Personskadeforbundet LTN* uttaler at situasjonen er overmoden for at det legges opp til et system hvor kapitaliseringsrenten fastsettes ved forskrift, og gir uttrykk for at dagens ordning er uhensiktsmessig.

Ingen av høringsinstansene har uttalt at de har innvendinger mot en ordning der kapitaliseringsrenten fastsettes i forskrift.

Advokatforeningen, Norskog, Personskadeforbundet LTN og Universitetet i Oslo, Institutt for privatrett, ved Endre Stavang og Erling Eide har uttalt seg om og gitt støtte til at kapitaliseringsrenten skal være en realrente. *Personskadeforbundet LTN* uttaler om dette:

«Personskadeforbundet er enig i at det bør fremgå av lovteksten at det skal fastsettes en realrente. At det er en realrente som skal fastsettes er helt avgjørende for at skadelidte skal kunne oppnå full erstatning, og derfor et helt sentralt premiss for den nærmere forskriftsutformingen.»

Nils-Henrik M. von der Fehr og Erik Thyness gir også uttrykk for at det er viktig at det avklares om kapitaliseringsrenten skal være en realrente eller en nominell rente.

Ingen av høringsinstansene har uttrykkelig uttalt at kapitaliseringsrenten ikke skal være en realrente.

Noen av høringsinstansene har hatt supplerende innspill til hvilke faktorer som bør være førende for fastsettelsen av kapitaliseringsrenten utover at det skal være en realrente. *Nils-Henrik M. von der Fehr og Erik Thyness og Universitetet i Oslo, Institutt for privatrett, ved Endre Stavang og Erling Eide* har reist spørsmål ved hvilken betydning usikkerheten i de fremtidige tapene eventuelt skal få for kapitaliseringsrenten.

Videre har *Nils-Henrik M. von der Fehr og Erik Thyness* reist spørsmål «om det skal fast-

settes én felles rente for alle kontantstrømmer uansett tidshorison, eller om rentesatsen skal fastsettes separat for kontantstrømmer med ulik tidshorison». Det vises i høringsuttalelsen til at det i rettspraksis har vært anvendt samme kapitaliseringsrente uavhengig av tidshorison, og det uttales at det «ikke [er] åpenbart at dette er hensiktsmessig». Det reises også spørsmål om det skal være en felles kapitaliseringsrente for alle inntekter, eller om det skal sondres mellom ulike inntektstyper.

Advokatforeningen, Landsorganisasjonen i Norge, Personskadeforbundet LTN, Norsk Sykepleierforbund, Stiftelsen Skagerrak og Universitetet i Oslo, Institutt for privatrett, ved Endre Stavang og Erling Eide har reist spørsmål ved hvilken risikoprofil som skal forventes for investeringene av erstatningssummen.

Advokatforeningen uttaler at følgende bør vurderes:

«Hvilken risikoprofil skal kapitaliseringsrenten basere seg på, herunder om det er grunn til å fravike den risikoprofilen Høyesterett bygger på i Rt. 2014 s. 1203, enten generelt eller for bestemte grupper skadelidte.»

Personskadeforbundet LTN uttaler:

«Etter vår oppfatning bygger Høyesterett, slik vi allerede har vært inne på, at skadelidte skal ta en for stor risiko. Konsekvensen av at risikoprofilen er så høy er at skadelidte oppnår mindre grad av inntektssikkerhet enn ordinære arbeidstakere, hvilket samsvarer dårlig med prinsippet om full erstatning.»

Norsk Sykepleierforbund uttaler:

«Det kan ikke forventes at skadelidte driver aktiv forvaltning av erstatningen. Erstatningen skal kompensere for tapt arbeidsevne og varig skade, og skal benyttes til livsopphold. Skadelidte kan ikke kompensere for evt. tap i aksjemarkedet, og har normalt behov for en lav risikoprofil. De fleste skadelidte er i en sårbar livssituasjon og har ikke overskudd eller tilstrekkelig kompetanse til å foreta «smarte» investeringer. Ofte vil erstatningen settes i banken. Prinsippet om «full erstatning» oppnås ikke når kapitaliseringsrenten forutsetter en høyere avkastning enn hva skadelidte oppnår.»

Universitetet i Oslo, Institutt for privatrett, ved Endre Stavang og Erling Eide peker på en

sammenheng mellom aktuarisk risiko og tapsbegrensningsplikten og uttaler blant annet:

«Hvis usikkerheten i de tap som skal erstattes blir tilfredsstillende representert ved et aktuarisk risikotillegg, vil det ikke være behov for å drøfte risikoen ved tenkelige investeringer. En risikofri realrente med et aktuarisk risikotillegg vil gi et engangsbeløp som tilsvarer de usikre fremtidige tap.»

Advokatforeningen, Den norske Aktuarforening, Norsk pasientskadeerstatning, Personskadeforbundet LTN og Syklistenes Landsforening reiser spørsmål om hvor ofte kapitaliseringsrenten skal vurderes endret. *Syklistenes Landsforening* er opptatt av at det skapes tilstrekkelig forutsigbarhet, samtidig som det muliggjøres å fange opp større forventede svingninger i konjunktur. *Advokatforeningen* og *Personskadeforbundet LTN* peker på at det må sikres jevnlike endringer av renten, uten at det leder til spekulasjon i oppgjørene.

3.4 Departementets vurdering

3.4.1 Hjemmel til å fastsette kapitaliseringsrenten i forskrift

Departementet følger opp forslaget i høringsnotatet om å gi en hjemmel i skadeserstatningsloven § 3-9 til å fastsette kapitaliseringsrenten ved utmåling av personskadeerstatning i forskrift. Forslaget har fått bred støtte hos høringsinstansene.

Lovforslaget, som foreslås inntatt som et nytt annet ledd første punktum i § 3-9, vil legge til rette for en mer forutberegnelig og fleksibel rentefastsettelse på personskadeerstatningsrettens område. Med dagens system vil renten sjelden endres, fordi en endring ikke bare krever at det er et endringsbehov, men også at en egnet sak kommer opp for Høyesterett. Domstolene kan dessuten mangle tilstrekkelig økonomisk kompetanse til å fastsette en korrekt rente, noe som kan medføre en viss tilbakeholdenhet når det gjelder endringer av renten. Med lovforslaget kan man unngå tvister for domstolene om hvorvidt tiden er moden for en justering av rentenivået.

I lovgivningen finnes det flere eksempler på at rentenivået fastsettes i forskrift med hjemmel i lov. Rentefastsettelse i forskrift er dermed ikke noe nytt. Departementet viser til forsinkelsesrenteloven § 3 første ledd og ekteskapsloven § 70 annet ledd tredje punktum med tilhørende forskrifter. I forskrift 25. mars 1997 nr. 273 om bereg-

ning av kapitalverdier av trygdeytelser er det gitt en bestemmelse om grunnlagsrente i § 2.

Som det er redegjort for i punkt 3.1, mener departementet at det allerede følger av gjeldende rett at kapitaliseringsrenten skal være en realrente. Departementet foreslår at dette kommer til uttrykk i lovteksten.

Det kan innvendes mot en generell kapitaliseringsrente at den innebærer et avvik fra prinsippet om full erstatning, siden den ikke nødvendigvis tar hensyn til alle konkrete forhold i den enkelte saken. Det har i høringen blitt reist spørsmål om kapitaliseringsrenten skal være generell, eller om det i alle fall bør fastsettes ulike kapitaliseringsrenter for ulike inntektstyper eller for ulike tids horisonter. Det er uttalt at fra et økonomisk synspunkt vil enkelte typer inntekter kunne være forbundet med større usikkerhet enn andre typer inntekter. For eksempel vil risikoen knyttet til en ordinær lønnsinntekt ofte være lavere enn risikoen knyttet til næringsinntekt. Når det gjelder tidsmomentet, er det vist til at dersom det for eksempel legges til grunn at rentenivået på lang sikt ville stige sammenlignet med rentenivået på domstidspunktet, vil det kunne tilsi at kapitaliseringsrenten for en ung skadelidt – som uten skaden ville ha hatt mange års arbeidsinntekt foran seg – bør være høyere enn kapitaliseringsrenten for en eldre skadelidt – som ville ha færre yrkesaktive år igjen, slik at tidshorisonten for diskonteringen ville være kortere.

Ut fra en samlet vurdering foreslår departementet ikke en slik differensiering som antydnet av noen av høringsinstansene. I den totale utmålingsprosessen har en generell kapitaliseringsrente gode grunner for seg. En generell kapitaliseringsrente forenkler skadeoppgjørene og er forutberegnelig for partene. Kapitaliseringsrenten er kun ett av mange elementer i erstatningsutmålingen i den enkelte saken, som for øvrig fortsatt i stor grad vil være preget av skjønn. Det er videre departementets oppfatning at eventuelle betenkeligheter med å operere med en generell kapitaliseringsrente vil bli mindre hvis renten i fremtiden fastsettes i forskrift ut fra klare rettslige rammer og i tråd med fagøkonomiske vurderinger. Som departementet vil komme tilbake til i punkt 3.4.2, legges det dessuten til grunn at aktuarisk risiko og annen inntektsusikkerhet ikke skal ha betydning for fastsettelse av kapitaliseringsrenten.

Den generelle kapitaliseringsrenten fastsettes ut fra en antakelse om at den skal ha en viss varighet og sikre stabilitet. Samtidig ser departementet det som viktig at kapitaliseringsrenten ikke justeres så sjeldent at endringen blir markant når juste-

ring først skjer. Spørsmålet om endringshyppighet og spørsmål om modell for fastsettelse av kapitaliseringsrenten bør vurderes i forbindelse med utformingen av en eventuell forskrift. Forslag til forskrift vil sendes på høring på vanlig måte.

3.4.2 Rettslige rammer for rentefastsettelsen

Kapitaliseringsrenten bør fastsettes på grunnlag av fagøkonomiske vurderinger. Samtidig er det de rettslige rammene som styrer erstatningsutmålingen, herunder alminnelige prinsipper for håndtering av usikkerhet om vurdering av fremtidig tap og den skadelidtes tapsbegrensningsplikt.

Departementet viser til at såkalt aktuarisk risiko og annen inntektsusikkerhet skal tas hensyn til ved fastsettelsen av de fremtidige, hypotetiske kontantstrømmene og ikke ved fastsettelsen av kapitaliseringsrenten. Dette er i tråd med den måten erstatningen utmåles på etter gjeldende rett, og det vises til redegjørelsen i proposisjonen punkt 3.1.3.

Det er i høringen videre reist spørsmål om rekkevidden av den skadelidtes tapsbegrensningsplikt i relasjon til kapitaliseringsrenten. Det er særlig reist spørsmål om forventningene til investeringsrisiko som er lagt til grunn i Høyesteretts dom i Rt. 2014 side 1203, er for høye.

Tapsbegrensningsplikten er et resultat av en avveining av partenes rettigheter og plikter og bidrar til å forhindre tap av verdier. Den skadelidte pålegges et visst ansvar for å forvalte de verdiene han eller hun får utbetalt, på en hensiktsmessig måte.

Det er ikke praktisk gjennomførbart å fastsette kapitaliseringsrenten på grunnlag av de

investeringene en bestemt skadelidt faktisk vil gjøre. Det ville dessuten medføre at den skadelidte kunne blåse opp erstatningssummen ved å planlegge dårlige investeringer, eller ved å gi inntrykk av å ha slike planer. Spørsmålet er hvor høy forventet rente på avkastningen skadelidte må akseptere at legges til grunn for erstatningsberegningen.

I tråd med gjeldende rett legger departementet til grunn at man her må basere seg på en objektiv gjennomsnittsvurdering, altså på hva som er fornuftig og forsvarlig for en person i skadelidtes stilling. Dagens kapitaliseringsrente bygger på en forutsetning om at den utbetalte erstatningen investeres med noe risiko slik at man oppnår en viss avkastning, jf. Rt. 2014 s. 1203 avsnitt 90 følgende. Departementet er enig i at kapitaliseringsrenten bør fastsettes ut fra en forventning om investeringer med en noe høyere risiko enn plassering av beløpet på sparekonto i bank. Det risikonivået som det legges til grunn at må kunne forventes etter dommen i Rt. 2014 side 1203, kan imidlertid synes noe høyt. Som påpekt av Norsk Sykepleierforbund i høringen vil den skadelidte ofte være i en vanskelig livssituasjon på grunn av skaden og de livsendringene den medfører. Det kan ikke forventes at den skadelidte har kunnskap eller overskudd til å drive aktiv forvaltning av erstatningen. Kapitaliseringsrenten skal videre være generell, og skal dermed benyttes i tilfeller der neddiskontering (og dermed også investeringer) skal skje for lengre, men også for noe kortere tidsperioder. I vurderingen mener departementet dessuten at det må tas høyde for at en skadelidt kan være avhengig av å realisere for eksempel aksjer når likviditetsbehovet melder seg, ikke kun når aksjene har høy markedsverdi.

4 Adgang for retten til å gjøre unntak fra den alminnelige kapitaliseringsrenten i særlige tilfeller

4.1 Gjeldende rett

Den alminnelige kapitaliseringsrenten skal som hovedregel brukes i alle saker hvor erstatning utmåles for fremtidig skade som strekker seg over noe tid tid.

I ekspropriasjonssaker har Høyesterett åpnet for at den alminnelige kapitaliseringsrenten kan fravikes når spesielle forhold gir grunn til det, jf. Rt. 1986 side 178, Rt. 1994 side 557, Rt. 1997 side 428, Rt. 2008 side 195 og HR-2018-1715-A. Det har først og fremst vært forhold ved den individuelle eendommen som har begrunnet at man ikke har benyttet den alminnelige renten. I Rt. 1997 side 428 synes Høyesterett imidlertid å forutsette at også generelle lovbestemte skranker kan begrunne avvik fra den alminnelige kapitaliseringsrenten på ekspropriasjonserstatningsrettens område.

Når det gjelder personskadeerstatning, kan det synes noe mer uklart om det er en tilsvarende åpning for å fravike den generelle kapitaliseringsrenten. Av Rt. 2014 side 1203 kan det utledes at hensynet til forutberegnelighet og behovet for å ha et regelverk som ikke er for komplisert, og som legger til rette for minnelige løsninger og forebygger konflikter, taler mot at det åpnes opp for å bruke en annen kapitaliseringsrente i enkelttilfeller. Det kan antakelig likevel ikke legges til grunn at dette er utelukket etter gjeldende rett. I juridisk teori er det antatt at kapitaliseringsrenten vil kunne fastsettes konkret hvis erstatningsutmålingen gjelder en kortere tidsperiode. I Hagstrøm og Stenvik: Erstatningsrett (2. utgave) side 559 uttales følgende:

«Hvis erstatningsutmålingen gjelder *en kortere tidsperiode*, må diskonteringsrenten fastsettes konkret, basert på en vurdering av hvilken realavkastning skadelidte med rimelighet kan forventes å oppnå i perioden. Renten på 4 prosent er basert på en forutsetning om at skaden vil strekke seg over flere tiår, og er ment å reflektere en gjennomsnittlig avkastning over tid. Denne begrunnelsen slår ikke til når erstatning skal utmåles for en kortere tidsperiode.»

4.2 Forslaget i høringsnotatet

Forslaget i høringsnotatet bygde på en forutsetning om at kapitaliseringsrenten ikke skal fastsettes individuelt, men at man skal finne frem til en realrente som kan gjelde mer generelt for ulike skadetilfeller. Det ble antatt at det ikke kan utelukkes at det kan være tilfeller der det gjør seg gjeldende særlige hensyn, slik at det vil gi et lite rimelig resultat om man ved erstatningsutmålingen skal være bundet til å anvende den forskriftsfastede kapitaliseringsrenten. Departementet foreslo derfor en åpning for å bruke en annen rente enn den som følger av forskrift, når særlige hensyn tilsier det.

4.3 Høringsinstansenes syn

Advokatforeningen, Kontoret for voldsoffererstatning, Norges Bondelag og Personskadeforbundet LTN støtter uttrykkelig en åpning for å gjøre unntak fra den generelle kapitaliseringsrenten i konkrete tilfeller. Disse høringsinstansene er imidlertid opptatt av at det redegjøres nærmere for hvilke hensyn som kan vektlegges i vurderingen av når unntak vil kunne være aktuelt.

Kontoret for voldsoffererstatning uttaler i tillegg:

«En for vid og/eller generell unntakshjemmel vil pulverisere hensynet om at en fastsatt alminnelig kapitaliseringsrente skal forebygge konflikt, samt hensynet til forutberegnelighet.»

Personskadeforbundet LTN uttaler:

«Forbundet mener det er hensiktsmessig med en sikkerhetsventil hvis det foreligger «særlige grunner». Vi antar hvilke «særlige grunner» som kan tilsi en lavere rente i det konkrete tilfellet vil bli nærmere presisert i det videre forskriftsarbeidet. Ut fra vår erfaring kan imidlertid det at skadelidte bor utenfor Norge og hvor

rente- og avkastningsnivået er annerledes kunne være noe som tilsier at det gjøres unntak.»

Finans Norge, Landsorganisasjonen i Norge, Norsk pasientskadeerstatning og Norsk Sykepleierforbund er negative til en unntaksregel. Disse høringsinstansene peker blant annet på at en slik regel langt på vei vil bidra til å fjerne de positive effektene som man ellers ville oppnå ved hovedregelen om forskriftsfastsetting av kapitaliseringsrenten, og at en slik regel vil være prosessdrivende. *Finans Norge* gir også uttrykk for at høringsnotatet ikke synliggjør behov eller gir tilstrekkelig grunnlag for en slik særregel. *Landsorganisasjonen i Norge* og *Norsk Sykepleierforbund* er bekymret for at en slik unntaksregel i hovedsak vil virke ensidig i disfavør av den skadelidte. Det er også vist til at det har vært et politisk ønske å standardisere personskadeerstatningsområdet i større grad, og at dette tilsier at man ikke bør åpne for denne typen unntak. Dersom det likevel foreslås en slik regel, er disse høringsinstansene opptatt av at det må gis klar føring om at dette skal være en svært snever unntaksregel, og føringer om når unntaksregelen skal kunne påberopes.

4.4 Departementets vurdering

Departementet foreslår i tråd med høringsnotatet en bestemmelse om at den forskriftsfastsatte kapitaliseringsrenten kan fravikes i helt spesielle tilfeller.

Departementet ser det som viktig å ivareta de positive effektene man oppnår ved å ha en generell kapitaliseringsrente som benyttes i tilnærmet alle saker der det skal utmåles erstatning for personskade. En slik generell kapitaliseringsrente sikrer forutberegnelighet for partene og gir en

enkel regel som legger til rette for minnelige løsninger og forebygger konflikt. Den generelle kapitaliseringsrenten er derfor ment å skulle benyttes i de aller fleste tilfeller, også i saker hvor konkrete omstendigheter tilsier at man neppe vil oppnå en realavkastning helt i tråd med den forskriftsfastsatte kapitaliseringsrenten.

Departementet antar likevel, under noe tvil, at det kan være behov for en regel som åpner for å gjøre unntak fra den alminnelige kapitaliseringsrenten i enkelte særlige tilfeller. Hensynet til prinsippet om at den skadelidte skal ha full erstatning, taler etter departementets syn for at fravikelse fra standardrenten ikke kategorisk kan avvises. Departementet understreker imidlertid at en slik unntaksregel bør forbeholdes tilfeller der det foreligger særlige omstendigheter som gjør at en anvendelse av den alminnelige kapitaliseringsrenten vil føre til et lite rimelig resultat. Den foreslåtte bestemmelsen er med andre ord ment å være en snever sikkerhetsventil for helt spesielle tilfeller.

Departementet legger ellers til grunn at unntaksbestemmelsen først og fremst vil kunne tenkes å være aktuell i tilfeller der dette er til gunst for den skadelidte, selv om det ikke kan utelukkes at den etter omstendighetene også vil kunne benyttes i et tilfelle der dette ikke er til den skadelidtes fordel. Videre viser departementet til at den generelle kapitaliseringsrenten baserer seg på en forutsetning om at erstatningsoppgjøret gjelder tap som vil strekke seg over flere tiår, og er ment å reflektere en gjennomsnittlig avkastning over tid. Denne forutsetningen slår ikke til på samme måte når erstatningen skal utmåles for en kortere tidsperiode. Det forholdet at erstatningsutmålingen gjelder tap for en kort tidsperiode, kan etter dette være et relevant hensyn i vurderingen av om det skal gjøres unntak fra den standardiserte kapitaliseringsrenten.

5 Hjemmel til å fastsette en egen kapitaliseringsrente når midlene skal forvaltes etter vergemålsloven

5.1 Gjeldende rett

Det følger av vergemålsloven § 48 at finansielle eiendeler som eies av personer under vergemål, som hovedregel skal forvaltes av fylkesmannen, som er lokal vergemålsmyndighet. En person som er satt under vergemål, men ikke er fratatt sin rettslige handleevne, må imidlertid samtykke til slik forvaltning med mindre vedkommende ikke er i stand til å forstå hva et samtykke innebærer. Med finansielle eiendeler menes penger, bankinnskudd, andre pengekrav, andeler i selskap med begrenset ansvar, livspoliser og finansielle instrumenter.

Vergemålsloven § 51 første ledd bestemmer at finansielle eiendeler som skal forvaltes av fylkesmannen, skal plasseres som bankinnskudd på individuelle konti i bank. Er beløpet så stort at det overstiger innskuddsgarantien, skal det fordeles på flere banker, jf. vergemålsforskriften § 25 annet ledd. Etter vergemålsloven § 51 annet ledd skal den sentrale vergemålsmyndigheten, det vil si Statens sivilrettsforvaltning, forhandle om innskuddsvilkår og fastsette hvilke finansinstitusjoner som kan benyttes for innskuddsformål. Det fremgår av Ot.prp. nr. 110 (2008–2009) Om lov om vergemål (vergemålsloven) side 111–112 at man på den måten mente å kunne oppnå bedre rentebetingelser enn med den tidligere desentraliserte forvaltningsordningen.

Plasseringsalternativene for personer som får sine finansielle eiendeler forvaltet med hjemmel i vergemålsloven, begrenses etter dette av loven. Spørsmålet blir da hvilken betydning dette bør ha for kapitaliseringsrenten.

Et av hovedspørsmålene i Rt. 2014 side 1203 var om den alminnelige kapitaliseringsrenten kunne benyttes i saken når denne renten bygger på forutsetninger om investeringsvalg som en person under vergemål ikke har. Høyesteretts flertall kom til at det ikke var grunnlag for å fastsette en egen kapitaliseringsrente når midlene skal forvaltes av fylkesmannen som vergemålsmyndighet. Førstvoterende begrunnet dette for det første med at den generelle kapitaliseringsrenten er

ment å være nettopp det – generell, og uttalte videre i avsnittene 113 til 115:

«Forutsetningen er altså at den skal komme til anvendelse også i saker hvor konkrete omstendigheter tilsier at man neppe vil oppnå en realavkastning på – om mitt syn legges til grunn – fire prosent. For den enkelte skadelidte vil det være en mager trøst at begrensningene er av faktisk snarere enn rettslig art. Omvendt forutsettes denne renten å gjelde selv om forholdene i saken skulle tilsi høyere realavkastning, noe som skadevolder eller dennes forsikringsselskap i så fall kunne ha påberopt seg.

Det bærende hensynet bak dette er forutberegnelighet: Dette gir en enkel regel som legger forholdene til rette for minnelige løsninger, og forebygger konflikt. Dette hensynet gjør seg gjeldende med særlig tyngde innen erstatningsretten.

Jeg har derfor vanskelig for å se at det i erstatningssaker bør åpnes for konkrete unntak i enkeltsaker.»

Førstvoterende uttalte deretter at en kapitaliseringsrente som skulle gjelde nokså generelt for erstatningsbeløp som skal forvaltes av fylkesmannen som vergemålsmyndighet, er mindre problematisk i så måte. Deretter konkluderte førstvoterende likevel slik i avsnittene 121–123:

«Både de avgrensningsspørsmålene som oppstår, og de rimelighetsvurderingene som man må ta standpunkt til, tilsier etter mitt syn at det må bli opp til lovgiver å ta stilling til om det bør gjelde en egen kapitaliseringsrente for midler som fylkesmannen forvalter i henhold til vergemålsloven.

I likhet med det som gjelder for andre skadelidte, måtte man vel for øvrig også i disse tilfellene ta hensyn til at det kan være fornuftig å bruke noe av erstatningen til å unngå eller redusere lånefinansieringen av bolig. Det gjelder enten den skadelidte kan bo der selv, eller boligen brukes som investeringsobjekt. Verge-

målsloven § 49 første ledd gir fylkesmannen anledning til å gjøre unntak fra hovedregelen om plassering av finansielle midler i bank i slike tilfelle. Det tilsier at en kapitaliseringsrente som skulle gjelde mer generelt i vergemålstilfellene, måtte bli noe høyere enn forventet realavkastning av bankinnskudd isolert sett skulle tilsi. Også dette er med på å redusere den urimelighet man eventuelt måtte se i at den generelle kapitaliseringsrenten gjelder også her.

Jeg er etter dette kommet til at det ikke her bør fastsettes en særskilt kapitaliseringsrente for midler som forvaltes av fylkesmannen som vergemålsmyndighet. Det innebærer at den generelle kapitaliseringsrenten vil gjelde også her.»

Mindretallet mente på sin side at det skulle legges til grunn en egen, lavere standardrente for tilfeller der den skadelidtes midler skal forvaltes etter reglene i vergemålsloven. Mindretallet tok utgangspunkt i grunnprinsippet om retten til full erstatning i skadeserstatningsloven § 3-1. Det ble deretter pekt på at valg av kapitaliseringsrente er et utslag av tapsbegrensningsplikten:

«For meg er det et viktig utgangspunkt at en rettslig plikt som tapsbegrensningsplikten, ikke bør rekke lenger enn den rettslige tapsbegrensningsmuligheten. I motsatt fall vil den skadelidte ikke få full erstatning.»

5.2 Forslaget i høringsnotatet

Departementet foreslo i høringsnotatet en regel om at det kan fastsettes en egen rente for tilfeller der erstatningen fullt ut eller delvis skal plasseres som bankinnskudd etter vergemålsloven § 51 første ledd.

Forslaget var begrunnet i at for midler som forvaltes etter reglene i vergemålsloven, begrenses plasseringsalternativene av loven. Det ble pekt på grunnprinsippet om full erstatning i skadeserstatningsloven § 3-1, og på at den skadelidtes tapsbegrensningsplikt ikke bør rekke lenger enn den muligheten den skadelidte har til å begrense tapet.

5.3 Høringsinstansenes syn

Kontoret for voldsoffererstatning, Statens sivilrettsforvaltning, Advokatforeningen, Finans Norge,

Landsorganisasjonen i Norge, Norges Bondelag, Norsk pasientskadeerstatning, Norsk Sykepleierforbund og Personskadeforbundet LTN har uttrykt støtte og/eller forståelse for forslaget om å åpne for at det kan fastsette en egen kapitaliseringsrente for vergemålstilfellene.

Ingen av høringsinstansene har uttrykt at de er uenige i forslaget. Noen av høringsinstansene har imidlertid tatt til orde for visse nyanseringer. *Kontoret for voldsoffererstatning* uttaler blant annet:

«På bakgrunn av mindretallets votum i Rt. 2014 s. 1203 ber vi imidlertid om en vurdering av om den særskilte renten skal gjelde både for de som er underlagt tvungen forvaltning av sine finansielle midler, og de som har samtykket til dette, jf. avsnitt 167–169. For å hindre omgåelse av regelverket er KfV av den oppfatning at den særskilte renten burde begrenses til personer som ikke selv har samtykket til at vergemålsmyndigheten skal forvalte midlene sine.

Videre anser KfV at skadelidtes mulighet for tapsbegrensning stiller seg noe annerledes avhengig av om vergemålet er fastsatt etter vergemålsloven § 2 første ledd bokstav a eller bokstav b. Forutsetningsvis vil personer over 18 år som det er vedtatt vergemål for (bokstav b), i flestparten av sakene være under vergemål for det vesentlige av den perioden det utmåles erstatning for. Sammenligningsvis vil formodentlig skadelidte under 18 år selv forvalte erstatningen etter fylte 18 år. For personer som er under vergemål etter bokstav a vil tapsbegrensningsplikten dermed tilsi en mer aktiv forvaltning av erstatningen etter fylte 18 år. På bakgrunn av dette ber vi departementet om å vurdere om den særskilt fastsatte renten for personer som er under vergemål i slike tilfeller kun skal gjelde fram til fylte 18 år, og at den alminnelig gjeldende kapitaliseringsrenten trer inn etter dette, såfremt det ikke er sannsynlig at personen vil fortsette å være under vergemål etter fylte 18 år.»

Personskadeforbundet LTN uttaler:

«Vi deler departementets oppfatning av at det bør gis hjemmel for å fastsette en egen rente i vergemålstilfellene. Behovet er særlig stort hvis den alminnelige forskriftsfastsatte kapitaliseringsrenten skal basere seg på den risikoprofilen Høyesterett la til grunn i Kreutzerdommen.

Realiteten i denne risikoprofilen er at skadelidte pålegges å ta en økonomisk risiko for å

spare penger for skadevolder. Dette er uforenlig med vergemålslovens system. I den grad risikoprofilen ved fastsettelsen av den alminnelige kapitaliseringsrenten reduseres slik vi mener det bør gjøres jf. nedenfor, vil det på den annen side ikke være noe særlig behov for en særskilt vergemålsrente. I og med at det først skal tas stilling til risikoprofilen ved den nærmere utforming av forskriften er det imidlertid viktig at det i loven gis en særlig hjemmel for en egen vergemålsrente, og så får en vurdere behovet for at hjemmelen benyttes i det videre forskriftsarbeidet.»

5.4 Departementets vurdering

Departementet følger opp forslaget i høringsnotatet om å gi en hjemmel til å kunne fastsette en egen kapitaliseringsrente for vergemålstilfeller. I § 3-9 nytt annet ledd tredje punktum foreslås etter dette en bestemmelse om at det kan fastsettes en egen kapitaliseringsrente som kan anvendes i tilfeller der erstatningen fullt ut eller delvis skal plasseres som bankinnskudd etter vergemålsloven § 51 første ledd.

Departementet foreslår at en slik eventuell særskilt rente for vergemålstilfeller ikke automatisk skal benyttes i alle saker der den skadelidte er under vergemål, men at det skal være opp til retten å vurdere konkret i den enkelte saken om det er den særskilte renten for vergemålstilfeller som skal benyttes.

Departementet har med forslaget søkt å finne en balanse mellom på den ene siden ønsket om å etablere en forutberegnelig, enkel og tvistedepende regulering av kapitaliseringsrenten, og på den andre siden hensynet til prinsippet om den skadelidtes rett til full erstatning. Det har også vært prinsipielt førende for departementet at tapsbegrensingsplikten ikke bør rekke lenger enn tapsbegrensingsmuligheten, jf. mindretallets uttalelse om dette i dommen inntatt i Rt. 2014 side 1203 som er gjengitt i punkt 5.1. Som det fremgår av punkt 3.4.2, mener departementet det kan være grunn til å senke forventningene til investeringsrisiko noe sammenlignet med det den nevnte dommen i Rt. 2014 side 1203 gir uttrykk for. Departementet legger likevel til grunn at det ved fastsettelsen av den generelle kapitaliseringsrenten skal forutsettes en risikoprofil som ligger over innskudd på individuelle konti i bank. Behovet for en særskilt kapitaliseringsrente for vergemålstilfeller vil med dette i praksis bli noe mindre, men det vil fortsatt kunne være et slikt behov.

Departementet foreslår som nevnt ikke at en eventuell særskilt kapitaliseringsrente for vergemålstilfeller automatisk skal benyttes i alle saker der den skadelidte er under vergemål. Om denne renten skal benyttes, må vurderes konkret i den enkelte saken, og vurderingstemaet vil være om det er den alminnelige eller den særskilte kapitaliseringsrenten som samlet sett i størst grad vil føre til at den skadelidte mottar full erstatning, men heller ikke mer enn dette. Departementets forslag går dessuten ut på at dette ikke skal være et enten-eller-valg. En standardrente er kun et hjelpemiddel til å fastsette full erstatning. Om rettsanvenderen kommer til at full erstatning best vil sikres gjennom at en andel av beløpet kapitaliseres etter den generelle renten, og en annen andel etter den særskilte renten for vergemålstilfeller, vil det være mulig. Dette kan for eksempel være aktuelt i et tilfelle der det fremstår som sannsynlig at halvparten av beløpet vil bli investert i bolig i sentrale strøk, mens den andre halvparten vil forvaltes som innskudd på vergemålskonto. Departementet ser for seg at dersom det fastsettes en særskilt kapitaliseringsrente for vergemålstilfeller, vil det i hvert fall kunne være aktuelt å benytte denne i de tilfellene der den skadelidte er fratatt den rettslige handleevnen. Finansielle eiendeler skal da forvaltes av fylkesmannen som bankinnskudd på individuelle konti i bank, og den skadelidte kan ikke selv velge en annen form for forvaltning. Adgangen til å benytte den eventuelle særskilte kapitaliseringsrenten vil imidlertid ikke være begrenset til dette. Også der den skadelidte under vergemål har samtykket til slik forvaltning, kan retten komme til at det er den særskilte kapitaliseringsrenten for vergemålstilfeller som bør benyttes. Det avgjørende vil da være om det må anses som sannsynliggjort at erstatningsbeløpet vil bli forvaltet av fylkesmannen i en lengre periode.

Når det gjelder de aller yngste skadelidte, utmåles erstatningen i samsvar med de særlige reglene i skadeserstatningsloven § 3-2 a om standardisert inntektstaperstatning til barn og forskrift gitt i medhold av denne bestemmelsen. For denne gruppen skadelidte vil en forskriftsfastsatt kapitaliseringsrente ikke være direkte relevant for fastsettelsen av inntektstaperstatningen. Dersom det i medhold av den foreslåtte lovbestemmelsen fastsettes en kapitaliseringsrente som avviker fra den gjeldende kapitaliseringsrenten, kan det imidlertid være grunn til også å vurdere reglene om standardisert inntektstaperstatning til barn.

6 Skatteulempe

En følge av at personskadeerstatningen utbetales som et engangsbeløp, er at den skadelidte påføres en skatteulempe. Den summen som skadelidte får utbetalt, beskattes ikke som inntekt. I fremtiden skal det imidlertid betales formuesskatt av kapitalen og inntektsskatt av avkastningen, jf. Lødrup: Lærebok i erstatningsrett (6. utgave) side 490. For ménerstatning beregnes ikke et skatteulempetillegg. Ménerstatning er ikke erstatning for et økonomisk tap, og prinsippet om «full erstatning» lar seg da ikke anvende på samme måte.

For at den skadelidte skal få full erstatning, må skatteulempen kompenseres gjennom et skattepåslag i erstatningssummen.

I rettspraksis før 1993 ble skatteulempen beregnet individuelt, og man så en betydelig variasjon i størrelsen på erstatningen for skatteulempen. Senere har utviklingen gått mer i retning av en standardisering også her. I NOU 2011: 16 Standardisert personskadeerstatning punkt 4.4 er det uttalt at gjeldende rett langt på vei kan oppfattes slik at man gjennom rettspraksis har standardisert tillegget for skatteulempe slik at det skal være 25 prosent. I Rt. 2014 side 1203 ble tillegget for skatteulempen senket til 20 prosent, jf. avsnitt 138.

Det ble ikke foreslått endringer i fastsettelsen av skatteulempen i høringsnotatet. Noen av høringsinstansene har likevel reist spørsmål om sammenhengen mellom kapitaliseringsrenten og kompensasjonen for skatteulempen taler for en tilsvarende endring også for fastsettelsen av skatteulempen.

Advokatforeningen uttaler:

«I sin alminnelighet vil en redusert kapitaliseringsrente medføre en noe lavere skatteulempe, men hvordan dette konkret slår ut vil variere avhengig av hvilke investeringsalternativ som legges til grunn. En bankplassering, som er det mest aktuelle i vergemålstilfellene, gir f. eks. en relativt sett høyere skatteulempe enn hvis det legges til grunn at erstatningsbeløpet investeres i bolig.»

Den Norske Aktuarforening uttaler:

«Aktuarforeningen mener at det vil være fornuftig om også satsen for skatteulempen legges til forskrift, da denne henger sammen med kapitaliseringsrenten. Å vurdere en endring i kapitaliseringsrenten uten å vurdere en endring i skatteulempen virker derfor ulogisk.»

Nils-Henrik M. von der Fehr og Erik Thyness uttaler:

«Et femte – og viktig – spørsmål er om det skal benyttes en rente før eller etter skatt. I rettspraksis anvendes det en før-skatt-rente. Beskatningens betydning for den avkastning som faktisk vil komme skadelidte til gode, tas det hensyn til ved at det beregnes et prosentpåslag for «skatteulempe» til det erstatningsbeløpet som først er beregnet ut fra den fastsatte diskonteringsrenten. Fremgangsmåten slår vesentlig forskjellig ut avhengig av tidshorizonten for kontantstrømmene som erstattes. For yngre skadelidte vil tidshorizonten for de tapte inntekter være lang, og erstatning blir lett for lav. For eldre skadelidte vil tidshorizonten være kort, og påslaget for skatteulempe blir lett for høyt. Det bør vurderes om det er hensiktsmessig å gå bort fra et særskilt påslag for skatteulempe og isteden fastsette kapitaliseringsrenten som en etter-skatt-rente. Uansett hvordan dette løses, bør det klart fremgå hvilket premiss som ligger til grunn for rentefastsettelsen, slik at det som i rettspraksis er kalt skatteulempe blir kompensert på en hensiktsmessig måte, men uten noen form for dobbelt-erstatning.»

Departementet er enig med høringsinstansene i at skatteulempen og kapitaliseringsrenten må ses i sammenheng i den konkrete saken. Fastsettelsen av kapitaliseringsrenten bygger på en antakelse om avkastning på erstatningsbeløpet, som også vil ha betydning for skatteulempen. Samtidig må det også tas hensyn til at for eksempel en lavere kapitaliseringsrente gir et

høyere neddiskontert beløp i erstatning. At denne sammenhengen tilsier standardisering av skatteulempen, er uttalt også i Rt. 2014 side 1203 (avsnitt 129).

På samme måte som for kapitaliseringsrenten ville det kunne ha klare fordeler i form av forutberegnelighet og bedre muligheter for minnelige ordninger om også skatteulempen ble fastsatt i forskrift. Også endringer i skatteordningen kan tilsi en mer fleksibel fastsettelse av skatteulempen enn det det ligger til rette for i domstolene.

Departementet er likevel etter en samlet vurdering kommet til at det ikke bør fremmes et forslag om lov- og forskriftsregulering av skatteulempesatsen nå. Det har ikke blitt rettet samme

kritikk mot fastsettelsen av skatteulempesatsen som mot fastsettelsen av kapitaliseringsrenten. Domstolene vil dessuten ha anledning til å fastsette skatteulempen konkret i den enkelte saken. Et forslag til regulering av skatteulempen har for øvrig heller ikke vært på høring. Departementet har imidlertid merket seg synspunktet i høringen om at dagens fremgangsmåte med en standardisert skatteulempesats slår forskjellig ut ut fra tids-horisonen for kontantstrømmene som erstattes. Departementet antar i denne sammenhengen at det i det videre forskriftsarbeidet kan være naturlig å også vurdere om kapitaliseringsrenten bør være en rente før eller etter skatt.

7 Økonomiske og administrative konsekvenser

Lovforslaget innebærer en adgang til å fastsette kapitaliseringsrenten som benyttes ved utmåling av personskadeerstatning, i forskrift. Dette vil i seg selv ikke ha nevneverdige økonomiske eller administrative konsekvenser for det offentlige eller for private. En lovhjemmel utløser i seg selv ingen kostnader eller inntekter for partene i et erstatningsoppgjør.

Dersom lovhjemmelen blir benyttet til å fastsette kapitaliseringsrenten i forskrift, vil dette skape større forutberegnelighet for partene i personskadetvister. Dette vil igjen kunne ha en tviste-

dempende effekt, og vil kunne bidra til å redusere antall tvister for domstolene.

Dersom nivået på kapitaliseringsrenten som fastsettes i forskrift, vil avvike fra den prejudikatsrenten som benyttes i dag, vil dette kunne få konsekvenser for erstatningsutbetalinger, herunder også der staten er skadevolder eller har påtatt seg å dekke den skadelidtes tap. Økonomiske konsekvenser som følge av dette vil i så fall måtte vurderes i forbindelse med forskriftsfastsettelsen.

8 Merknad til bestemmelsen i lovforslaget

Til § 3-9

Endringen i *overskriften* er pedagogisk begrunnet. Formålet er å gjøre det klart at § 3-9 også inneholder en regulering av kapitaliseringsrenten.

I § 3-9 nytt *annet ledd første punktum* gis en hjemmel til å fastsette kapitaliseringsrenten ved utmåling av personskadeerstatning, i forskrift. Om bakgrunnen og rammene for forskriftshjemmelen vises det til proposisjonen punkt 3.4.

Renten benevnes i lovforslaget som en kapitaliseringsrente. Kapitalisering forklares gjerne som omregning av løpende, årlige fremtidige beløp til nåverdi. Departementet legger til grunn at kapitaliseringsrenten også benyttes ved omregning av et fremtidig engangsbeløp til nåverdi ((ned)diskontering).

Kapitaliseringsrenten er en realrente. En realrente er en antatt nominell rente i erstatningsperioden minus forventet inflasjon i den samme perioden.

Etter § 3-9 annet ledd *annet punktum* kan retten anvende en annen rente enn den som følger av forskrift gitt i medhold av første punktum der-

som særlige hensyn tilsier det. Den generelle kapitaliseringsrenten er ment å skulle benyttes i de aller fleste tilfeller, også i mange saker hvor konkrete omstendigheter tilsier at man neppe vil oppnå en realavkastning helt i tråd med den forskriftsfastsatte kapitaliseringsrenten. Bestemmelsen er ment som en snever sikkerhetsventil. Se for øvrig punkt 4.4.

I § 3-9 annet ledd *trede punktum* gis en hjemmel til å kunne fastsette en egen kapitaliseringsrente som kan benyttes av retten i tilfeller der erstatningen fullt ut eller delvis skal plasseres som bankinnskudd etter vergemålsloven § 51 første ledd. Det vises til punkt 5.4.

Justis- og beredskapsdepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et fremlagt forslag til proposisjon til Stortinget om endringer i skadeserstatningsloven (kapitaliseringsrente ved utmåling av personskadeerstatning).

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om endringer i skadeserstatningsloven (kapitaliseringsrente ved utmåling av personskadeerstatning) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til lov om endringer i skadeserstatningsloven (kapitaliseringsrente ved utmåling av personskadeerstatning)

I

I lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning gjøres følgende endringer:

§ 3-9 overskriften skal lyde:

§ 3-9 (*engangserstatning eller terminvise beløp, kapitaliseringsrente*)

§ 3-9 nytt annet ledd skal lyde:

Kongen kan i forskrift fastsette en kapitaliseringsrente (realrente) som skal anvendes for å komme frem til nåverdien av fremtidig tap når

erstatningen fastsettes til en engangssum. Hvis særlige hensyn tilsier det, kan retten anvende en annen rente enn den som følger av forskrift gitt i medhold av første punktum. Kongen kan fastsette en egen kapitaliseringsrente (realrente) som kan anvendes i tilfeller der erstatningen fullt ut eller delvis skal plasseres som bankinnskudd etter vergemålsloven § 51 første ledd.

II

Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer.

